

κεφάλαιο 1

Αναπτύσσοντας κοινωνιολογική συνείδηση

Η κοινωνιολογική προσέγγιση

Νέα επίπεδα πραγματικότητας
Η κοινωνιολογική φαντασία
Μικροκοινωνιολογία και μακροκοινωνιολογία

Η εξέλιξη της κοινωνιολογίας

Αύγουστος Κοντ: Ο πατέρας της κοινωνιολογίας
Χάριετ Μαρτινό: Φεμινίστρια και μεθοδολόγος
Χέρμπερτ Σπένσερ: Κοινωνικός δαρβινισμός
Καρλ Μαρξ: Ο ρόλος της πάλης των τάξεων
Εμίλ Ντιρκάιμ: Κοινωνική ολοκλήρωση και κοινωνικά γεγονότα
Μαξ Βέμπερ: Υποκειμενικότητα και κοινωνική οργάνωση
Αμερικανική κοινωνιολογία
Σύγχρονη κοινωνιολογία

Θεωρητικές προσεγγίσεις

Η προσέγγιση του λειτουργισμού
Η προσέγγιση της κοινωνικής σύγκρουσης
Η προσέγγιση της κοινωνικής διαντίδρασης
Χρησιμοποιώντας τις τρεις προσεγγίσεις

Διεξάγοντας έρευνα

Η λογική της επιστήμης
Μέθοδοι συλλογής δεδομένων
Τα βήματα της επιστημονικής μεθόδου
Η δεοντολογία της έρευνας

Πλαίσιο 1.1 Κοινωνικές ανισότητες: Το Tally's Corner στον 21ο αιώνα

Πλαίσιο 1.2 Η κοινωνική έρευνα στην πράξη: Twitter, Google, Wikipedia, Mechanical Turk και κοινωνιολογία

Όλοι μας είμαστε κοινωνικά όντα. Γεννιόμαστε μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον. Αναπτύσσουμε πλήρως την ανθρώπινη φύση μας σε ένα κοινωνικό περιβάλλον. Και κατά κανόνα περνάμε ολόκληρη τη ζωή μας μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον. Όλα όσα σκεφτόμαστε, αισθανόμαστε και εκφράζουμε διαμορφώνονται μέσα από την επαφή με τους συνανθρώπους μας. Η επιστημονική μελέτη των κοινωνικών διαντιδράσεων και της κοινωνικής οργάνωσης ονομάζεται κοινωνιολογία.

Γιατί κάποιοι άνθρωποι είναι πλούσιοι και κάποιοι φτωχοί; Ποια είναι τα αίτια του πολέμου; Γιατί παραβιάζουν οι άνθρωποι τους κοινωνικούς κανόνες; Τι προκαλεί τις επαναστάσεις; Σε τι οφείλονται οι εκδηλώσεις μαζικής υστερίας; Από τις αρχαίες λαϊκές παραδόσεις, τους μύθους και τα αρχαιολογικά ευρήματα γνωρίζουμε ότι οι άνθρωποι ανέκαθεν προσπαθούσαν να κατανοήσουν τον ίδιο τον εαυτό τους και τις κοινωνικές τους διευθετήσεις. Όμως μόλις τα τελευταία 200 περίπου χρόνια άρχισαν να αναζητούν απαντήσεις σε αυτά και άλλα συναφή ερωτήματα μέσω της επιστήμης. Η συγκεκριμένη επιστήμη –η κοινωνιολογία– ασχολείται με τη μελέτη της κοινωνικής διαντίδρασης και της ομαδικής συμπεριφοράς με μέσο την έρευνα η οποία διέπεται από τη σχολαστική και οργανωμένη συλλογή στοιχείων και την ανάλυση των δεδομένων.

Σε πολλούς από εμάς όμως δεν αρκεί απλώς η κατανόηση της κοινωνίας και της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Θα θέλαμε επίσης να βελτιώσουμε την κατάσταση του ανθρώπου, για να ζούμε πιο πλήρεις, πλούσιες και αποδοτικές ζωές. Για να το πετύχουμε, είναι αναγκαίο να γνωρίζουμε τις βασικές δομές και διαδικασίες που αποτελούν το υπόστρωμα του κοινωνικού βίου. Με την έμφαση που δίνει στην παρατήρηση και στις μετρήσεις, η κοινωνιολογία μάς επιτρέπει να χρησιμοποιήσουμε τη

Οι φυσικές καταστροφές προκαλούν τεράστιες ζημιές, ωστόσο ο αντίκτυπός τους επηρεάζεται και από κοινωνικούς παράγοντες, όπως οι κυβερνητικές πολιτικές και η αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών άμεσης επέμβασης.

σχολαστική και συστηματική επιστημονική σκέψη και πληροφόρηση για να απαντήσουμε σε δύσκολα ερωτήματα που σχετίζονται με τις κοινωνικές και πολιτικές επιλογές. Να απαντήσουμε, για παράδειγμα, σε ερωτήματα που αφορούν τη φτώχεια, την υγεία, τη μετανάστευση, την εγκληματικότητα και την εκπαίδευση.

Η κοινωνιολογική έρευνα βρίσκει συχνά εφαρμογή σε πρακτικά ζητήματα. Οι επιχειρήσεις χρησιμοποιούν ερευνητικές μεθόδους των κοινωνικών επιστημών στην ανάλυση ρίσκου, την έρευνα αγοράς, την αξιολόγηση των εργαζομένων και σε αξιολογήσεις κόστους-οφέλους, ενώ οι λομππίστες αξιοποιούν τα ευρήματα κοινωνιολογικών ερευνών για να ασκήσουν πίεση στα μέλη του Κογκρέσου (Prewitt, 2011). Το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ στηρίχθηκε στα ευρήματα των κοινωνιολογικών ερευνών προκειμένου να καταλήξει στην ιστορική απόφαση του 1954, με την οποία έκρινε ως αντισυνταγματικό τον υποχρεωτικό φυλετικό διαχωρισμό στα σχολεία (Jackson, 1990).

Οι κοινωνικές επιστήμες και οι επιστήμες της συμπεριφοράς διαμορφώνουν επίσης σε μεγάλο βαθμό την παγκόσμια ατζέντα σε θέματα υγείας και επιστήμης. Η φυματίωση είναι θεραπεύσιμη, ωστόσο, για να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά, προϋποθέτει προγράμματα που λαμβάνουν υπόψη τους κοινωνικούς παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με τη μετάδοση και τη θεραπεία της (Cohen, 2011). Παρομοίως, η πρόοδος της ιατρικής στην πρόληψη και θεραπεία του ιού HIV και του έιτς είναι χρήσιμη εφόσον βασίζεται σε στοιχεία που σχετίζονται με τη συμπεριφορά, τη σύνθεση του πληθυσμού, τις εθνικές πολιτικές, την οικονομική ισχύ και άλλους, κατεξοχήν κοινωνικούς, παράγοντες (Shattock κ.ά., 2011· Mazus, 2011).

Και είναι βέβαιο ότι τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα –όπως η κλιματική αλλαγή και τα λοιπά ζητήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος– συνδέονται άρρηκτα με κοινωνικούς παράγοντες (Gardiner, 2011): με τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο, με την εισοδηματική ανισότητα μεταξύ

ατόμων και κρατών, με τις οικονομικές και πολιτικές μάχες εξουσίας, με την αύξηση και δυναμική του πληθυσμού, με τα αξιακά συστήματα των κοινωνιών κ.ο.κ.

Η κοινωνιολογία μπορεί να παίξει ρόλο ακόμα και σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών. Ο σεισμός που έπληξε την Αϊτή το 2010 προκάλεσε το θάνατο περισσότερων από 200.000 ανθρώπων, ενώ ο αριθμός των αστέγων, των τραυματιών, των υποσιτισμένων, των ασθενών και των παιδιών που έμειναν ορφανά ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο. Ο σεισμός και το τσουνάμι που έπληξαν την Ιαπωνία το 2011 σκότωσαν περισσότερους από 16.000 ανθρώπους, έσβησαν από το χάρτη ολόκληρες πόλεις και χωριά και άφησαν άστεγους εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους (Folger, 2012). Ο αντίκτυπος τέτοιων γεγονότων συνδέεται με τον τόπο και τον τρόπο διαβίωσης των ανθρώπων (Bohannon, 2005) – η κοινωνική οργάνωση και η κοινωνική πολιτική αποτελούν κρίσιμους παράγοντες, που επιδεινώνουν ή αμβλύνουν τις συνέπειες των φυσικών καταστροφών (Stone και Kerr, 2005).

Οι κοινωνιολόγοι διεξάγουν βασικές έρευνες, προσπαθώντας να κατανοήσουν καλύτερα την κοινωνική διαντίδραση και την ομαδική συμπεριφορά, αλλά και σχεδιάζουν μελέτες για συγκεκριμένα ζητήματα, προκειμένου να αξιολογήσουν τη δημόσια πολιτική ή να πληροφορήσουν το κοινό για τις υφιστάμενες κοινωνικές συνθήκες. Μπορούν, για παράδειγμα, να αξιολογήσουν τα προγράμματα της ποινικής δικαιοσύνης, τις κοινωνικές συνέπειες της ανεργίας και τις επιπτώσεις της οικογενειακής δομής στα παιδιά και στο μέλλον τους. Η συλλογή απογραφικών και άλλων εθνικών στατιστικών στοιχείων, που αποτελούν τη βάση για την εφαρμογή πολλών πολιτικών σε ομοσπονδιακό και πολιτειακό επίπεδο στους τομείς της υγείας, της εκπαίδευσης, της στέγασης και της κοινωνικής πρόνοιας, στηρίζεται σε έρευνες δειγματοληψίας και σε άλλες στατιστικές τεχνικές τις οποίες ανέπτυξαν κοινωνιολόγοι και άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες. Άρα η κοινωνιολογία είναι ένα ισχυρό επιστημονικό εργαλείο τόσο για την απόκτηση γνώσεων που αφορούν τον εαυτό μας όσο και για την άσκηση παρεμβάσεων στις κοινωνικές υποθέσεις με σκοπό την επίτευξη διαφόρων στόχων.

Η κοινωνιολογική προσέγγιση

Η κοινωνιολογική προσέγγιση μας καλεί να κοιτάσουμε πέρα από όσα θεωρούμε δεδομένα για την κοινωνική μας ζωή και να τα εξετάσουμε με νέους, δημιουργικούς τρόπους. Η ανθρώπινη πείρα διαθέτει πολλά επίπεδα νοήματος. Η συμπεριφορά μας διέπεται από δίκτυα αόρατων κανόνων και θεσμικών διευθετήσεων. Διαρκώς εξελισσόμαστε, αναδιαπραγματευόμαστε και αναδιαμορφώνουμε τις σιωπηρές συμφωνίες που έχουμε συνάψει με τα μέλη της οικογένειάς μας, τους φίλους, τους εραστές και τους συναδέλφους μας. Καθώς διερευνούμε πέρα από τα φαινόμενα και αναζητούμε τι βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια, ανακαλύπτουμε νέα επίπεδα της κοινωνικής πραγματικότητας. Αυτή η προσέγγιση της πραγματικότητας αποτελεί τον πυρήνα της κοινωνιολογικής προσέγγισης.

Στην ενότητα αυτή θα δούμε πώς η κοινωνιολογία αποκαλύπτει νέα επίπεδα της πραγματικότητας, θα εξετάσουμε την κοινωνιολογική φαντασία και θα ορίσουμε τη μικροκοινωνιολογία και τη μακροκοινωνιολογία.

Νέα επίπεδα πραγματικότητας

Το *Tally's Corner*, η κλασική έρευνα του κοινωνικού επιστήμονα Έλιοτ Λίμποου (Liebow, 1967/2003) μας έδειξε πώς μπορεί η κοινωνιολογία να αποκαλύψει νέα επίπεδα της κοινωνικής πραγματικότητας. Στις αρχές της δεκαετίας του '60, το ενδιαφέρον των Αμερικανών για τη φτώχεια ώθησε τον Λίμποου να συμμετάσχει σε μια πρωτοποριακή έρευνα με αντικείμενο τους χαμηλού εισοδήματος έγχρωμους άνδρες των αστικών κέντρων. Ασφαλώς οι περισσότεροι Αφροαμερικανοί δεν είναι φτωχοί. Σήμερα για παράδειγμα το 70% και πλέον των Αφροαμερικανών ζουν πάνω από τα όρια της φτώχειας (DeNavas-Walt, Proctor και Smith, 2011). Παρ' όλα αυτά, τα περισσότερα από τα προβλήματα φτώχειας που παρατήρησε ο Λίμποου περισσότερα από 40 χρόνια πριν είναι υπαρκτά και σήμερα, ενώ τα ευρήματα της έρευνάς του εξακολουθούν να ρίχνουν φως σε αυτό το μείζον κοινωνικό πρόβλημα στις ΗΠΑ (βλ. Πλαίσιο 1.1). Το πιο σημαντικό, ίσως, σε ό,τι μας αφορά είναι ότι η έρευνά του αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα του πώς μπορούμε μέσω της κοινωνιολογικής έρευνας να δούμε πέρα από τα φαινόμενα και τις απλουστευτικές ερμηνείες.

Ο Λίμποου πραγματοποίησε την έρευνά του συχνάζοντας σε ένα γωνιακό κατάστημα, το *New Deal Carry-out Shop*, στην πόλη της Ουάσιγκτον, όπου κέρδισε την εμπιστοσύνη 20 περίπου νεαρών Αφροαμερικανών. Οι άνδρες που γνώρισε ο Λίμποου σύχναζαν σε αυτό το μαγαζί, που βρισκόταν σε μια κακόφημη γειτονιά της πόλης, όχι πολύ μακριά από τον Λευκό Οίκο, για να φάνε, να κουβεντιάσουν και να περάσουν την ώρα τους. Στο απόσπασμα που ακολουθεί, ο Λίμποου καταγράφει όσα παρατήρησε το πρωινό μιας εργάσιμης ημέρας (Liebow, 1967/2003:19).

Ένα φορτηγάκι κατεβαίνει αργά το δρόμο. Σταματά μπροστά σε έναν άνδρα ο οποίος κάθεται σε μια ισόγεια βεράντα και ο λευκός οδηγός τον ρωτάει αν θέλει να βγάλει ένα μεροκάματο. Ο άνδρας του γνέφει αρνητικά, και το φορτηγάκι προχωρά στο επόμενο τετράγωνο, σταματώντας κάθε φορά με το που φτάνει κοντά σε φαινομενικά αργόσχολους άνδρες. Στο γωνιακό κατάστημα, πέντε άνδρες συζητούν μεταξύ τους την πρόταση του οδηγού και τελικά του γνέφουν αρνητικά. Το φορτηγάκι στρίβει στη γωνία και συνεχίζει στον επόμενο δρόμο.

Για τον λευκό οδηγό του εν λόγω φορτηγού, οι Αφροαμερικανοί που κάθονταν στη γωνία του δρόμου ήταν απλώς ανεύθυνοι τεμπέληδες, απρόθυμοι «να πουν ναι στη δουλειά, ακόμα κι όταν αυτή τούς σερβίρεται στο πιάτο». Όπως και πολλοί άλλοι Αμερικανοί της μεσαίας τάξης τότε και σήμερα, πίστευε ότι οι Αφροαμερικανοί των αστικών κέντρων ζουν μόνο για το σήμερα, χωρίς να υπολογίζουν τις μακροπρόθεσμες συνέπειες. Ο οδηγός του φορτηγού υπέθεσε ότι όλοι όσοι κάθονταν στη γωνία του δρόμου ήταν άνδρες ικανοί σωματικά, χωρίς μέσα διαβίωσης αλλά και χωρίς την παραμικρή διάθεση να αναλάβουν την εργασία που τους προσφέρθηκε. Όπως και πολλοί άλλοι Αμερικανοί, υπέθεσε ότι τα προβλήματα απασχόλησης των κατοίκων των γκέτο οφείλονται στους ίδιους και στην απροθυμία τους να εργαστούν.

Η σχέση που ανέπτυξε ο Λίμποου με τους θαμώνες του καταστήματος του επέτρεψε να κοιτάξει πέρα από τη στερεότυπη αντίληψη για τους Αφροαμερικανούς και να ανακαλύψει ένα άλλο επίπεδο πραγματικότητας. Ο Λίμποου διαπίστωσε ότι οι περισσότεροι από τους άνδρες που είχαν απορρίψει την προσφορά του λευκού οδηγού εργαζόνταν κα-

νονικά, όμως για διάφορους λόγους δεν δούλευαν εκείνο το συγκεκριμένο πρωινό. Ορισμένοι ήταν πράγματι άνεργοι, όμως είχαν καλούς λόγους. Ο άνδρας που καθόταν στη βεράντα, για παράδειγμα, υπέφερε από οξεία αρθρίτιδα. Ο Λίμποου ανακάλυψε ότι οι Αφροαμερικανοί του γκέτο και οι άνδρες της μεσαίας τάξης δεν διέφεραν τόσο ως προς τις αξίες και τη στάση τους προς το μέλλον, αλλά ως προς το διαφορετικό μέλλον που έβλεπαν να ανοίγεται μπροστά τους. Οι άνδρες που ανήκουν στη μεσαία τάξη έχουν επαρκή εισοδήματα που τους επιτρέπουν να πραγματοποιούν μακροπρόθεσμες επενδύσεις, και οι δουλειές τους έχουν προοπτική. Όπως και οι μεσοαστοί, οι Αφροαμερικανοί που μελέτησε ο Λίμποου αποζητούσαν επίσης σταθερές δουλειές και ήθελαν να δημιουργήσουν οικογένεια. Όμως στον δικό τους κόσμο, δουλειές υπήρχαν μόνο περιστασιακά, προορίζονταν σχεδόν αποκλειστικά για ανειδίκευτους εργάτες, ήταν τις περισσότερες φορές χειρωνακτικές και δίχως εξαίρεση κακοπληρωμένες. Τα μεροκάματα που προσέφεραν εργοδότες όπως ο λευκός οδηγός του φορτηγού ήταν συνήθως για εργασίες που δεν προσέφεραν καμία προοπτική. Όμως και οι δουλειές που είχαν ήδη οι Αφροαμερικανοί της γειτονιάς δεν τους προσέφεραν και πολλές ελπίδες για το μέλλον.

Αν η κρατική κοινωνική πολιτική βασιζόταν στην ερμηνεία του λευκού οδηγού, τότε θα έθετε ως στόχο να αλλάξει τα κίνητρα των Αφροαμερικανών των γκέτο, προκειμένου να τους ενθαρρύνει να αναπτύξουν τις αξίες και τους στόχους που οδηγούν στην επαγγελματική επιτυχία. Όμως τέτοιου είδους κοινωνικά προγράμματα δεν θα είχαν καμία πιθανότητα επιτυχίας. Οι Αφροαμερικανοί που μελέτησε ο Λίμποου ήταν ήδη πρόθυμοι να δουλέψουν και δεν είχαν καμία ανάγκη αναδιαμόρφωσης των αξιών και των στόχων τους. Το μόνο που χρειαζόνταν ήταν να τους δοθούν δουλειές από τις οποίες να μπορούν να βγάλουν τα προς το ζην.

Αναζητώντας μια ερμηνεία της συμπεριφοράς τους, ο Λίμποου κοίταξε πέρα από τα άτομα και τα εξωτερικά γνωρίσματα της ζωής στο γκέτο. Έστρεψε το ερευνητικό του βλέμμα στις κοινωνικές διευθετήσεις που ξεπερνούν μεν το άτομο, αλλά διαμορφώνουν τις εμπειρίες του και θέτουν περιορισμούς στη συμπεριφορά του.

Η κοινωνιολογική φαντασία

Μια βασική αρχή της κοινωνιολογίας είναι ότι μόνο αν κατανοήσουμε την κοινωνία στην οποία ζούμε μπορούμε να κατανοήσουμε πληρέστερα και την ατομική μας ζωή. Ο κοινωνιολόγος Τσ. Ράιτ Μιλς (Mills, 1959) ονόμασε αυτή την ιδιότητα του αντικειμένου **κοινωνιολογική φαντασία**. Πρόκειται για την ικανότητα να βλέπουμε τις ατομικές μας εμπειρίες, τις προσωπικές δυσκολίες και τα επιτεύγματά μας εν μέρει ως αντανάκλαση των κοινωνικών διευθετήσεων του τόπου και της εποχής μας. Στην καθημερινότητά μας το μόνο που σκεφτόμαστε συνήθως είναι το σχολείο, η δουλειά, η οικογένεια και η γειτονιά μας. Η κοινωνιολογική φαντασία μάς επιτρέπει να ανακαλύψουμε τη σχέση ανάμεσα στις προσωπικές μας εμπειρίες και τα ευρύτερα κοινωνικά και ιστορικά γεγονότα.

Ο Μιλς, ένας αμφιλεγόμενος κοινωνιολόγος που άσκησε όμως μεγάλη επιρροή, επισήμανε ότι τα ατομικά προβλήματα και τα ζητήματα της δημόσιας σφαίρας «επικαλύπτονται και διεισδύουν το ένα στο άλλο, σχηματίζοντας έτσι μια ευρύτερη δομή του κοινωνικού και ιστορικού βίου». Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν πολλοί εργαζόμενοι στις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της ύφεσης της περιόδου 2007-2009 είναι ένα καλό παράδειγμα. Στο διάστημα

1.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

Το Tally's Corner στον 21ο αιώνα

Ισχύουν άραγε και σήμερα τα συμπεράσματα του Έλιοτ Λίμποου; Η επανέκδοση του *Tally's Corner* το 2003, ενός βιβλίου που είχε πουλήσει πάνω από ένα εκατομμύριο αντίτυπα μετά την πρώτη έκδοσή του το 1967, είναι μια ένδειξη της αξίας που έχει για τους κοινωνικούς επιστήμονες, τους καθηγητές, τους φοιτητές, και όχι μόνο. Στην εισαγωγή που έγραψε για τη νέα έκδοση του βιβλίου, ο κοινωνιολόγος Γουίλιαμ Τζούλιους Γουίλσον (William Julius Wilson) παρατηρεί ότι «τα επιχειρήματα [του Λίμποου] για τις εργασιακές εμπειρίες και την οικογενειακή ζωή των μαύρων ανδρών του περιθωρίου στα γκέτο της Ουάσιγκτον ηχούν αληθινά και σήμερα» (Wilson, 2003:xxxi). Μάλιστα οι προοπτικές των μαύρων με χαμηλές δεξιότητες στη σημερινή αγορά εργασίας είναι χειρότερες σε σχέση με την εποχή που έκανε ο Λίμποου την έρευνά του. Ο Γουίλσον εξηγεί ότι υπάρχουν και σήμερα δομικοί παράγοντες που εμποδίζουν την προσπάθεια των μαύρων ανδρών των γκέτο να βρουν δουλειές με τις οποί-

ες να μπορούν να συντηρούν τον εαυτό τους και τις οικογένειές τους. «Η επανάσταση των υπολογιστών [...] εκτοπίζει τους εργαζομένους με χαμηλά προσόντα και επιβραβεύει όσους έχουν ανώτερη εκπαίδευση και κατάρτιση. Παράλληλα, η αυξανόμενη διεθνοποίηση της οικονομικής δραστηριότητας [...] φέρνει αντιμέτωπους όλο και περισσότερο τους ανειδίκευτους εργαζομένους των ΗΠΑ με τους ανειδίκευτους εργαζομένους του υπόλοιπου κόσμου» (Wilson, 2003:xxxiv).

Όπως και την εποχή που έγραφε το βιβλίο του ο Λίμποου, έτσι και σήμερα ορισμένοι υποστηρίζουν ότι οι νέοι Αφροαμερικανοί δεν έχουν δουλειά επειδή αρνούνται να αναλάβουν χαμηλόμισθες εργασίες. Όμως ο κοινωνιολόγος Στίβεν Μ. Πέτερσον (Stephen M. Petterson) δεν βρήκε «καμία φυλετική διαφορά όσον αφορά τους μισθούς που αποζητούν οι νέοι άνεργοι» (Petterson, 1997:605). Για την ακρίβεια, ο κατώτατος μισθός που θα αποδέχονταν οι μαύροι άνδρες και οι πραγματικοί μισθοί που έπαιρναν

αυτό, το ποσοστό ανεργίας υπερδιπλασιάστηκε από 5% που ήταν το 2007 σε περισσότερο από 10% τον Οκτώβριο του 2009 (Bureau of Labor Statistics, 2010). Η αύξηση αυτή μεταφράζεται σε 7,6 εκατομμύρια νέους ανέργους μέσα σε μία διετία. Προφανώς δεν θα μπορούσαν να έχουν αλλάξει τόσο δραματικά οι εργασιακές αξίες και στάσεις 7,6 εκατομμυρίων Αμερικανών, ώστε να έχασαν την όρεξή τους για δουλειά. Αυτό που θέλει να πει ο Μιλς (Mills, 1959) είναι ότι, σε τέτοιου είδους καταστάσεις, δεν αρκεί να μελετήσουμε την προσωπικότητα των ατόμων για να εξηγήσουμε τις αλλαγές που συντελούνται στο εργασιακό τους καθεστώς. Αντίθετα, θα πρέπει να εστιάσουμε στους οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς αν θέλουμε να προσδιορίσουμε το πρόβλημα, να κατανοήσουμε τα αίτιά του και να διατυπώσουμε εναλλακτικές λύσεις. Η κοινωνιολογική φαντασία μάς επιτρέπει να εντάξουμε τις εργασιακές απογοητεύσεις πολλών Αμερικανών στο πλαίσιο των δομικών παραγόντων που λειτουργούν στην ευρύτερη κοινωνία και στο χώρο εργασίας.

Η χρησιμότητα της κοινωνιολογικής φαντασίας είναι όμως εμφανής και σε άλλα ζητήματα. Ο Μιλς ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για το θέμα του πολέμου και της ειρήνης:

Στον πόλεμο, τα προσωπικά προβλήματα μπορεί να περιστρέφονται γύρω από το πώς να επιβιώσεις ή να έχεις έναν ένδοξο θάνατο, πώς να πλουτίσεις από τον πόλεμο, να

στην τελευταία εργασία τους ήταν, σύμφωνα με τις απαντήσεις τους, χαμηλότεροι από τους αντίστοιχους των λευκών. Όπως ανακάλυψε ο Λίμποου τη δεκαετία του '60, η ανεργία δεν σχετίζεται απαραίτητα με την υποτιθέμενη απροθυμία του ατόμου να εργαστεί με χαμηλές απολαβές, και συνεπώς τα κοινωνικά προγράμματα που σχεδιάζονται αγνοώντας το γεγονός αυτό είναι καταδικασμένα να αποτύχουν.

Τόσο ο Λίμποου όσο και ο Γουίλσον αναγνωρίζουν ότι οι μαύροι άνδρες των αστικών κέντρων είναι πιθανό να σταματήσουν να ψάχνουν ενεργά για δουλειά – αφότου όμως βιώσουν τη ματαιότητα της αναζήτησης για μια ευπρεπή εργασία με αξιοπρεπείς απολαβές. «Ο Λίμποου ήταν ίσως ο πρώτος ακαδημαϊκός που απέδωσε την οφειλόμενη σημασία στο γεγονός ότι η επαναλαμβανόμενη αποτυχία κάποιου στην αγορά εργασίας μειώνει την αυτοπεποίθηση και προκαλεί αισθήματα παραίτησης, τα οποία συχνά καταλήγουν στην προσωρινή ή ακόμα και στη μόνιμη εγκατάλειψη κάθε προσπάθειας για την εύρεση απασχόλησης» σχολιάζει ο Γουίλσον. Το θεμελιώδες πρόβλημα της ανεργίας συμβάλλει σε πολλά ακόμα

προβλήματα των αστικών γκέτο, όπως είναι τα υψηλά επίπεδα εφηβικής εγκυμοσύνης, κατάχρησης ναρκωτικών, εγκληματικότητας και εξάρτησης από το κράτος πρόνοιας. Τι μπορεί να γίνει για να χτυπηθεί το πρόβλημα στη ρίζα του; Ο Γουίλσον προτείνει τα κοινωνικά προγράμματα «να αντιμετωπίζουν τις στάσεις, τις νόρμες και τις συμπεριφορές και να συνδυάζονται με πολιτικές σε τοπικό και εθνικό επίπεδο για τη βελτίωση των εργασιακών προοπτικών. Τότε μόνο θα μπορούν οι πατέρες να ελπίζουν βάσιμα ότι μπορούν να θρέψουν τα παιδιά τους και να οραματιστούν μια καλύτερη ζωή για τον εαυτό τους» (Wilson, 2003:xxxix).

Θέματα προς συζήτηση

1. Σκεφτείτε τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν η οικογένεια, οι φίλοι σας ή εσείς οι ίδιοι. Αποδίδετε κάποια από αυτά σε δομικούς παράγοντες και όχι σε ατομικά χαρακτηριστικά;
2. Πέντε δεκαετίες και πλέον είναι πολύς χρόνος για να μένει ένα πρόβλημα χωρίς λύση. Μπορείτε να σκεφτείτε άλλα χρόνια κοινωνικά προβλήματα;

σκαρφαλώσεις στη στρατιωτική ιεραρχία για να είσαι ασφαλής ή να συμβάλεις στον τερματισμό του πολέμου. [...] Όμως τα δομικά ζητήματα του πολέμου έχουν να κάνουν με τα αίτιά του, όπως το κοινωνικό υπόβαθρο των στρατιωτικών διοικήτων, οι συνέπειές τους για τους οικονομικούς, πολιτικούς, οικογενειακούς και θρησκευτικούς θεσμούς ή η χασοπή ανευθυνότητα σε έναν κόσμο που αποτελείται από έθνη-κράτη.

Εν ολίγοις, η κοινωνιολογική φαντασία μάς επιτρέπει να αναγνωρίσουμε τους δεσμούς ανάμεσα στην ατομική μας ζωή και τις ευρύτερες κοινωνικές δυνάμεις – να διαπιστώσουμε ότι όλα όσα μας συμβαίνουν σε κάθε δεδομένη στιγμή αποτελούν συγκερασμό της προσωπικής μας ζωής με την κοινωνία.

Μικροκοινωνιολογία και μακροκοινωνιολογία

Οι κοινωνιολόγοι έχουν προεκτείνει την παρατήρηση του Μιλς, διακρίνοντας ανάμεσα στις μικρής κλίμακας (μικρο-) πτυχές του κοινωνικού συστήματος και στις μεγάλης κλίμακας (μακρο-) κοινωνικές δομές. Όταν εξετάζουμε τα κοινωνικά στοιχεία υπό το πρίσμα

της μικροκοινωνιολογίας, μελετάμε από κοντά τη συμπεριφορά και παρατηρούμε τι συμβαίνει στην πρόσωπο με πρόσωπο διαντίδραση των ανθρώπων. Οι κοινωνιολόγοι έχουν ορίσει αυτό το επίπεδο ανάλυσης ως μικροκοινωνιολογία, από τη λέξη «μικρός», το πρώτο συνθετικό λέξεων όπως το «μικροσκόπιο». Η **μικροκοινωνιολογία** αφορά τη λεπτομερή μελέτη των όσων λένε, πράττουν και σκέφτονται οι άνθρωποι λεπτό προς λεπτό καθώς ζουν την καθημερινότητά τους. Η έρευνα του Λίμποου με αντικείμενο τους έγχρωμους άνδρες ενός γκέτο της Ουάσιγκτον αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα μικροκοινωνιολογικής ανάλυσης. Ο Λίμποου θέλησε να ανακαλύψει πώς έβλεπαν οι άνθρωποι αυτοί τον εαυτό τους, πώς αντιμετώπιζαν ο ένας τον άλλο στις διαπροσωπικές τους σχέσεις και πώς εξισορροπούσαν τις ελπίδες και τις προσδοκίες τους με τις πραγματικές τους εμπειρίες. Άρα η μικροκοινωνιολογία ασχολείται με την καθημερινή ζωή: με τη συζήτηση μιας γυναίκας κι ενός άνδρα στο λεωφορείο, με το παιχνίδι μπάσκετ που παίζουν κάποιοι νεαροί σε ένα γήπεδο της πόλης, με την προσφορά δώρων από τους καλεσμένους σε μια φιλική συγκέντρωση γυναικών στη μέλλουσα νύφη ή μητέρα, με τον τροχονόμο που διευθύνει την κυκλοφορία σε κάποιο πολυσύχναστο σταυροδρόμι ή με την αλληλεπίδραση των φοιτητών με τον καθηγητή μετά το μάθημα.

Οι κοινωνιολόγοι δεν στρέφουν όμως το ερευνητικό τους βλέμμα μόνο στο «δέντρο». Ασχολούνται και με το «δάσος», μελετώντας κοινωνικές ομάδες και κοινωνίες στο σύνολό τους. Η προσέγγιση αυτή ονομάζεται μακροκοινωνιολογία – όπου το «μακρο-» παραπέμπει στην έννοια «ευρύς». Η **μακροκοινωνιολογία** μελετά τις μεγάλης κλίμακας και μακροπρόθεσμες κοινωνικές διαδικασίες καθώς και τους οργανισμούς, τους θεσμούς και τις ευρύτερες κοινωνικές διευθετήσεις, όπως είναι το κράτος, η κοινωνική τάξη, η οικογένεια, η οικονομία, ο πολιτισμός και η κοινωνία. Σε αυτό το επίπεδο, οι κοινωνιολόγοι μπορούν να στρέψουν, για παράδειγμα, την προσοχή τους στις αλλαγές που συντελούνται στις δομές κάποιας θρησκευτικής αίρεσης, στις επιπτώσεις των δημογραφικών τάσεων και της τεχνολογίας των υπολογιστών στο εργατικό δυναμικό μιας χώρας, στις μεταβολές της φυλετικής και εθνοτικής σύνθεσης του πληθυσμού μιας πόλης ή στη δυναμική του ανταγωνισμού και της σύγκρουσης στο εσωτερικό των ομάδων. Βλέποντας τη ζωή των έγχρωμων Αμερικανών που μελέτησε ο Λίμποου υπό το πρίσμα της μακροκοινωνιολογίας, σχηματίζουμε εικόνα για τους θεσμικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζουν οι μειονότητες και οι δυσπραγούντες άνδρες, οι οποίοι και μειώνουν τις ευκαιρίες τους για δουλειά.

Το μικροκοινωνιολογικό και το μακροκοινωνιολογικό επίπεδο δεν είναι ανεξάρτητα το ένα από το άλλο (Ritzer, 2011· House, 1995). Οι συνθήκες ζωής των Αφροαμερικανών στο γκέτο που μελέτησε ο Λίμποου το αποδεικνύουν. Αν προσεγγίσουμε σωστά τα δύο επίπεδα, θα διαπιστώσουμε ότι η διαφορά τους έχει να κάνει με την κλίμακα (Lawler, Ridgeway και Markovsky, 1993). Οι μακροδομές, όπως οι οργανισμοί και η ιεραρχία των κοινωνικών τάξεων, συγκροτούνται από τη διαρκή και σταθερή ύπαρξη προτύπων και διευθετήσεων στο μικροεπίπεδο. Οι μικροδομές, όπως οι φιλικές σχέσεις και οι ομάδες εργασίας, σχηματίζονται μέσα από αυτόν το συγκερασμό και αποτελούν τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στα άτομα και τις μακροδομές. Οι μικροδομές μπορούν επίσης να προκαλέσουν τη μεταβολή και εξέλιξη των μακροδομών. Για παράδειγμα η μακροδομή της εκπαίδευσης ή ενός οργανισμού που ανήκει στο εκπαιδευτικό σύστημα, όπως το σχολείο από το οποίο αποφοιτήσαμε, μπορεί να υπήρξε το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο διαμορφώσαμε την ομάδα των καλύτερών μας φίλων – μια μικροδομή. Αντίστοιχα, οι φιλικές ομάδες μαθητών, με εκστρατείες δι' αλληλογραφίας και καταλήψεις, με το σχηματισμό λεσχών

αλλά και με άλλα μέσα, μπορούν να προκαλέσουν αλλαγές και μεταβολές σε ένα σχολείο ή και σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα, τα οποία αποτελούν μακροδομές. Εν κατακλείδι, τα περίπλοκα δίκτυα σχέσεων ανάμεσα στο μικρο- και στο μακροεπίπεδο συντελούν στην ύπαρξη μιας διαρκώς μεταβαλλόμενης και πολυποίκιλης κοινωνικής δομής (Mouzelis, 1992).

Η εξέλιξη της κοινωνιολογίας

Και η ίδια η κοινωνιολογία είναι προϊόν μικρο- και μακροδυνάμεων. Οι πολιτικές επαναστάσεις στην Ευρώπη, που άρχισαν με τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 και συνεχίστηκαν ολόκληρο τον 19ο αιώνα, έδωσαν τεράστια ώθηση στο έργο της κοινωνιολογίας (Ritzer, 2011). Την ίδια στιγμή, η Βιομηχανική Επανάσταση, που έλαβε χώρα σε πολλές χώρες της Δύσης, είχε ως αποτέλεσμα μεγάλοι πληθυσμοί να εγκαταλείψουν τις αγροτικές κοινότητες, που αποτελούσαν μέχρι τότε τον κανόνα, αναζητώντας δουλειά στα εργοστάσια των πόλεων. Αναδείχθηκαν έτσι νέες κοινωνικές και οικονομικές διευθετήσεις, για να καλύψουν τις πλείστες ανάγκες του ανερχόμενου καπιταλισμού. Αυτές οι θεμελιώδεις αλλαγές που υπέστη η οργάνωση της κοινωνίας ώθησε ορισμένους στοχαστές της εποχής να στρέψουν την προσοχή τους στη μελέτη της κοινωνικής οργάνωσης και των κοινωνικών σχέσεων, καταλήγοντας στη θεμελίωση της επιστήμης που ονομάζουμε σήμερα κοινωνιολογία (Ritzer, 2011).

Σε αυτή την ενότητα θα εξετάσουμε τη συμβολή έξι εξαιρετικά σημαντικών κοινωνιολόγων, την ανάδειξη της κοινωνιολογίας στις ΗΠΑ και τη διαμόρφωση της επιστήμης στη σύγχρονη εποχή.

Αύγουστος Κοντ: Ο πατέρας της κοινωνιολογίας

Ο Αύγουστος Κοντ (Auguste Comte, 1798-1857) θεωρείται ευρέως ο πατέρας της κοινωνιολογίας αλλά και ο στοχαστής που «βάφτισε» τη νέα επιστήμη. Ήταν επίσης υποστηρικτής του θετικισμού, ενός φιλοσοφικού συστήματος σύμφωνα με το οποίο υπάρχουν αφηρημένοι νόμοι που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των φυσικών αλλά και των κοινωνικών φαινομένων, οι οποίοι είναι δυνατόν να διακριβωθούν μέσα από τη χρήση εμπειρικών δεδομένων (Ritzer, 2011). Στο πλαίσιο αυτό υπογράμμισε ότι η μελέτη της κοινωνίας πρέπει να γίνεται με επιστημονικό τρόπο, ενώ καλούσε τους κοινωνιολόγους να χρησιμοποιούν ως μεθόδους τους τη συστηματική παρατήρηση, το πείραμα και τη συγκριτική ιστορική ανάλυση.

Ο Κοντ διαίρεσε τη μελέτη της κοινωνίας στην κοινωνική στατική και την κοινωνική δυναμική, κάνοντας μια εννοιολογική διάκριση η οποία παραμένει επίκαιρη. Η **κοινωνική στατική** περιλαμβάνει τη μελέτη των πτυχών της κοινωνικής ζωής που έχουν να κάνουν με τη δομή, τη σταθερότητα και την κοινωνική οργάνωση, επιτρέποντας στις κοινωνίες και τις ομάδες να διατηρούν την ενότητά τους και να επιβιώνουν. Η **κοινωνική δυναμική** αναφέρεται στις διαδικασίες της κοινωνικής ζωής που διαμορφώνουν τη θεσμική εξέλιξη και έχουν να κάνουν με την κοινωνική μεταβολή. Μολονότι οι συγκεκριμένες ιδέες έπαυσαν να

δεσπόζουν στη σύγχρονη κοινωνιολογία, ο Κοντ έθεσε τα πνευματικά θεμέλια για την ανάπτυξη μιας επιστήμης της κοινωνικής ζωής και άσκησε τεράστια επιρροή στη σκέψη άλλων κοινωνιολόγων, κυρίως του Χέρμπερτ Σπένσερ, της Χάριετ Μαρτινό και του Εμίλ Ντιρκάιμ.

Χάριετ Μαρτινό: Φεμινίστρια και μεθοδολόγος

Την ώρα που ο Κοντ έθετε τα θεωρητικά θεμέλια της κοινωνιολογίας στη Γαλλία, η αγγλίδα κοινωνιολόγος Χάριετ Μαρτινό (Harriet Martineau, 1802-1876) άνοιγε δρόμους για τη νέα αυτή επιστήμη μέσα από τις παρατηρήσεις της για την κοινωνική συμπεριφορά στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Αγγλία. Όπως και ο Κοντ, η Μαρτινό επέμενε ότι η μελέτη της κοινωνίας αποτελεί ένα διακριτό επιστημονικό πεδίο. Μια από τις συμβολές της στην επιστήμη ήταν το πρώτο της βιβλίο, με τίτλο *How to Observe Manners and Morals*, που εκδόθηκε το 1838 και αφορούσε τη μεθοδολογία της κοινωνικής έρευνας. Διεξήγαγε επίσης μια συγκριτική μελέτη για τα συστήματα κοινωνικής διαστρωμάτωσης της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών. Η Μαρτινό έδειξε πώς οι θεμελιώδεις ηθικές αξίες του νεαρού αμερικανικού έθνους συνέβαλαν στη διαμόρφωση των βασικών θεσμικών του διευθετήσεων. Καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας της, η Μαρτινό στάθηκε ένθερμη υποστηρίκτρια των δικαιωμάτων των γυναικών. Ανέδειξε τις ομοιότητες της θέσης των γυναικών στις δυτικές κοινωνίες με τη θέση των δούλων στις ΗΠΑ και διατύπωσε το αίτημα της καθολικής ελευθερίας και δικαιοσύνης σε μια εποχή κατά την οποία τα αγαθά αυτά τα απολάμβαναν αποκλειστικά οι λευκοί εκπρόσωποι του ανδρικού φύλου (Deegan, 1991).

Παρότι η Χάριετ Μαρτινό υπήρξε ενόσω ζούσε μια δημοφιλής και σημαντική διανοούμενη και συγγραφέας, οι συμβολές της στην κοινωνιολογία περιθωριοποιήθηκαν από το ανδροκρατούμενο κατεστημένο εκείνης της πρώιμης περιόδου της επιστήμης, το οποίο απέκλειε γυναίκες όπως η ίδια από τις σημαντικές θέσεις της ακαδημαϊκής κοινότητας (Ritzer, 2011). Έτσι, ο ρόλος της Μαρτινό στα πρώτα στάδια ανάπτυξης της κοινωνιολογίας μόνο πρόσφατα άρχισε να αναγνωρίζεται πλήρως (Deegan, 2003· Hoecker-Drysdale, 1994· Lengermann και Niebrugge-Brantley, 2011).

Χέρμπερτ Σπένσερ: Κοινωνικός δαρβινισμός

Ο άγγλος κοινωνιολόγος Χέρμπερτ Σπένσερ (Herbert Spencer, 1820-1903) συμεριζόταν το ενδιαφέρον του Κοντ για την κοινωνική στατική και την κοινωνική δυναμική. Παρομοίαζε την κοινωνία με βιολογικό οργανισμό και την περιέγραφε ως σύστημα, δηλαδή ως ένα σύνολο αποτελούμενο από αλληλοσχετιζόμενα μέρη. Όπως το ανθρώπινο σώμα αποτελείται από όργανα, έτσι και η κοινωνία αποτελείται από θεσμούς (όπως η οικογένεια, η θρησκεία, το εκπαιδευτικό σύστημα, το κράτος και η οικονομία). Στην περιγραφή της κοινωνίας ως οργανισμού, ο Σπένσερ επικεντρώθηκε στις δομές της και στη λειτουργική συμβολή των δομών αυτών στην επιβίωσή της. Αυτή η εικόνα της κοινωνίας συνάδει με αυτό που οι σύγχρονοι κοινωνιολόγοι ονομάζουν θεωρία του δομολειτουργισμού.

Ο Σπένσερ θεωρούσε ότι οι στατικοί κοινωνικοί θεσμοί είναι τα «όργανα» της κοινωνίας, όμως ο ίδιος ενδιαφερόταν περισσότερο για την κοινωνική δυναμική. Διατύπωσε μια πρωτοποριακή θεωρία για την ιστορική εξέλιξη, σύμφωνα με την οποία ο κόσμος προο-

Σύμφωνα με τη θεωρία των συγκρούσεων, η δομή της κοινωνίας επηρεάζεται καιρία από συγκρούσεις όπως αυτή που εκφράστηκε από το Κίνημα των Καταλήψεων (Occupy) του 2011.

δεύει σταθερά προς το καλύτερο. Εμπνεόμενος από τη δαρβινική θεωρία της φυσικής επιλογής, ο Σπένσερ εφάρμοσε την έννοια της επιβίωσης του ισχυροτέρου στον κοινωνικό κόσμο, προσέγγιση η οποία ονομάστηκε **κοινωνικός δαρβινισμός**. Ο Σπένσερ θέλησε να δείξει ότι η κυβέρνηση δεν πρέπει να παρεμβαίνει στις φυσικές διεργασίες της κοινωνίας. Μόνο έτσι, υποστήριζε, θα επιβιώσουν οι «ισχυρότεροι» άνθρωποι και κοινωνικές δομές, αφήνοντας τις «ανίσχυρες» να χαθούν. Εάν επιτραπεί σε αυτή την αρχή να λειτουργήσει χωρίς περιορισμούς, τόσο οι ίδιοι οι άνθρωποι όσο και οι θεσμοί τους θα προσαρμόζονται στο περιβάλλον τους και θα φτάνουν σε όλο και υψηλότερα επίπεδα ιστορικής εξέλιξης (Ritzer, 2011).